

ПИТАННЯ КОМУНІКАТИВІСТИКИ ТА МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.161.2'276.6:34

ДІОМІДОВА Олена Юріївна,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов № 3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; Харків, Україна;
e-mail: diomelena@ukr.net; моб.: +38 095 4044034

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМ І ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. У статті розглядається низка наукових проблем у царині юридичної лінгвістики. Це типології форм і засобів спілкування, притаманних комунікативним процесам у юридичному дискурсі. Виокремлюються типології засобів комунікативного впливу на аудиторію, описана специфіка каналів комунікації, а також засобів комунікативного впливу на адресантів. Дається визначення поняттю «комунікація» у його зв'язку з реалізацією диспозитиву переконання на вербальному рівні, де співвідношення істинності, законності та владності породжує складні структури мовних ігор, ролей, поведінкових стратегій. Описана специфіка використання різних видів комунікації та їх ефективність під час реалізації дискурсивних практик в юриспруденції. Певна увага приділяється міжкультурній комунікації як реалізації потенціалу такої владної дискурсивної практики як міжнародне право.

Ключові слова: юридична лінгвістика, правовий дискурс, упевнювальний дискурс, основи комунікації, диспозитив переконання.

Комунікація — обов'язкова умова суспільного життя сучасної людини, метою здійснення якої є досягнення певної мети. Як один із інструментів комунікації, дуже ефективний інструмент, використовується мова. Для владного дискурсу, де однаково активно задіяні і комунікація, і вербальний знак, і соціальне мовотворчість, константи спілкування є конструктами дискурсивних практик. Саме тому типологія спілкування, з'ясування провідних складників та форм комунікації під час створення переконувального дискурсу потребує глибокого та детального дослідження. Це й визначило актуальність даної статті.

У цьому напрямку дослідження здійснювалися у межах достатньо нової галузі мовознавства — юридичної лінгвістики. Це насамперед роботи Ю. Ф. Прадіда, Л. М. Пелепейченко, О. С. Александрова. Проблеми визначення і опису дискурсу, дискурсивних практик з позицій комунікативістики, лінгвістики, філософії присвячені праці Т. ван Дейка, Дж. Остіна, М. Фуко, Г. Г. Почепцова, Л. М. Пелепейченко, В. В. Карасика, Ю. С. Степанова й ін. Відкритим залишається питання про сутність, межі та специфіку різних типів дискурсів. Також їх опис як феномену соціального, психологічного, культурного та лінгвістичного. Це визначило наукову проблематику цієї роботи.

Завданням даної статті є розгляд типології форм та засобів комунікації у переконувальному юридичному дискурсі. Метою виявляється визначення засобів комунікації та специфіки переконувального дискурсу, актуалізованого на вербальному рівні в юриспруденції.

Для юридичного дискурсу притаманне усе розмаїття форм комунікації (письмова, усна, візуальна і т. п.). Ці форми відрізняються одна від одної системами кодування висловлювання, вони диктують характер дискурсивної практики. Комунікаційні засоби об'єднують різні форми комунікації, в тому числі ті на рівні використання технологій з метою передачі інформації в часі і просторі (книги, графіка, фільми, газети, відеодокази тощо).

Соціальні, державні та громадські інституції використовують засоби масової комунікації (ЗМК), що представлені комплексними формами комунікації. Наприклад, на суді присяжних використовують природну мову, зображення, за необхідності звук; для рекламної афіші можна пристосувати тексти листів, певні шрифти, ілюстрації і т. п. Деякі з характеристик комунікації пов'язані з їх природою або технологічними можливостями. Так, для передачі відеозображення необхідні носії та відповідна апаратура, для виступу на суді присяжних — мікрофони, звукозаписувальна апаратура.

Деякі типи комунікації, а також комунікативні жанри, можуть характеризуватися умовними або традиційними ознаками. Деякі виступи юристів на суді по праву вважаються творами мистецтва, вони є високохудожніми риторичними зразками.

Слід зважати на те, що радіо і телебачення найбільш універсальні — це засоби масової комунікації, але також групової та міжособистісної (радіотелефон, скайп), і вони також знаходять своє місце у юридичній практиці. Кадри з випусків новин, соціальних програм, політичних передач і ток-шоу, судового розслідування часто використовують навіть у рекламі.

Засоби комунікації виконують компенсувальні функції, будучи «продовженням людського тіла», доповнюючи і підсилюючи недостатні функції, особливо зору і слуху (гучномовці та мікрофони, CD-диски та комп'ютерна пам'ять дозволяють здійснювати комунікацію крізь час і простір). Вони допомагають здійснювати комунікацію в юридичній галузі більш складною й досконалою.

Цей синтез первинного та вторинного в комунікації заслуговує на особливу увагу. Видатний американський вчений-семіолог Едвард Сепір [9] досліджував кордони між фундаментальними засобами комунікації (первинними процесами), що комунікативні за своєю природою, і вторинними засобами, які створені людиною з метою полегшити сам процес комунікації. Первинні засоби і види комунікативної поведінки, за Сепіром, такі: природна мова, мова жестів, міміка, стиль публічної поведінки в суспільстві і «соціальний натяк» (неявні аспекти комунікативної поведінки). Вторинні засоби створені, щоб полегшити первинний комунікативний процес: різноманітні мовні перетворення, символізм та відтворення сприятливих фізичних умов для комунікативного акту.

Мовні перетворення пов'язані із заміною коду, позначковим «перекладом» (наприклад, абетка глухонімих). Така заміна дає змогу здійснювати комунікацію в тих випадках, коли вона утруднена обставинами (наприклад, фізичними вадами). Символічні системи (прапорці-сигнали на флоті, світлофори, барабани і сигнальні ракети в армійському комунікативному середовищі тощо) переводять вербальне повідомлення на мову знаків у цілому. Це необхідно в тих випадках, коли потрібним є швидке повідомлення, коли очікується найпростіша відповідь «так / ні». Розвитку комунікації, за Сепіром, сприяли відкриття фізики і механіки, які стали причиною виникнення залізничного та повітряного транспорту, телеграфу, телефону, радіо тощо. Нові засоби допомагають здійснювати комунікацію: прискорюють доставку комуніканта і повідомлення або відтворюють повідомлення.

Збільшення кількості коштів розширює сферу комунікації. Цей факт народжує дві протилежні думки, що їх декларують М. Мак-Люен [8; 9] і Е. Сепір [9]. М. Мак-Люен [8] вважав, що засоби комунікації багато в чому визначають і зміст повідомлення (the medium is the message). Він передбачив шлях розвитку, яким пішла комунікація в сучасному суспільстві, віддаючи пріоритет візуальній комунікації. Глобалізація комунікації, за Мак-Люеном [8], призведе до створення єдиного комунікативного простору. Е. Сепір [9] вважав, що масові комунікації загрожують психологічній реальності, образами розширеного Я, протиставленого НЕ-Я, тобто «побожовання бути зрозумілим надто багатьом». Анулювання стримувальних факторів комунікації (незнання мови, ускладненість перекладу) призведе, за його прогнозом, до падіння інтелектуального рівня, нерозуміння художніх цінностей, тонкощів законотворчості. Проте Е. Сепір схвалював глобалізацію наукового співтовариства і вважав за необхідне створення мови міжнародної комунікації.

Види комунікації у юридичному дискурсі також визначаються за кількісним критерієм щодо комунікантів. Це необхідно для професіоналів, оскільки технологія роботи в кожному випадку має свою специфіку (наприклад, тон і реєстр промови, наявність / відсутність пафосу залежать від того, перед ким буде виголошено промову — перед одним співрозмовником або перед великою аудиторією). У сучасній комунікативістиці прийнято виокремлювати декілька типів комунікації. Так, *інтраперсональна комунікація* полягає у веденні діалогу з самим собою. Людина вимовляє внутрішній «монолог», розмовляючи зі своїм внутрішнім alter ego, вдосконалює себе як особистість. Найтиповішою є первинна *міжособистісна комунікація*. Вона асоціюється з класичною моделлю комунікації, яка передбачає участь двох комунікантів. Слід також враховувати можливість присутності задіяного або стороннього спостерігача, комунікації у великій аудиторії під час судового засідання, допит, прес-конференція і т. п.

Групова комунікація також поділяється на підвиди: *комунікація всередині групи*, *міжгрупова*, *індивід — група* (інтерв'ю політичного лідера, бесіда керівника компанії і групи службовців). Важливим є розрізняти не стільки кількісні показники, скільки якісні: переслідуються різні цілі (chat rooms і forums в інтернеті; message boards).

Окремим різновидом у межах упевнювального дискурсу в юриспруденції будемо вважати *міжкультурну комунікацію* (комунікація, здійснювана між народами — носіями різних мов і комунікативних культур; між представниками держав, між окремими представниками цих народів або держав). Повідомлення завжди несло певний намір, переслідувало мету. Це і організація дій одержувача (або відправника), для переконувального дискурсу — це намагання довести свою правоту, перебирання прихильності особи або ж аудиторії. Слово — завжди вчинок (ідея, що йде від «філософії причетності» М. М. Бахтіна). Можна говорити про взаємозв'язки в комунікації та дії, а також про мовленнєву дію (термін Ю. В. Рождественського).

Отже, слід зробити такі висновки. Юридичний дискурс має свою специфіку зrealізовану в застосуванні різних засобів та форм комунікації. Комплекс комунікативних актів, об'єднаних спільним завданням і ситуативними умовами, можна назвати комунікативною подією. У галузі законотворчої комунікації такими комунікативними подіями є діяльність парламенту, дебати, презентації тощо. Незаплановані комунікативні події часто вимагають навичок кризової комунікації, що їх мають юристи-професіонали з різних галузей реалізації юридичного дискурсу.

Література

1. Александров А. С. Юридическая техника — судебная лингвистика — грамматика права / А. С. Александров // Проблемы юридической техники : сб. ст. — Н. Новгород : Изд-во Нижегородск. юрид. ин-та, 2000. — С. 101—108.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф. С. Бацевич. — К. : ВЦ «Академія», 2009. — 376 с.
3. Белова Е. Н. Структура и семантика аргументативного дискурса: (на материале слушаний ком. и подком. Конгресса США) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. Н. Белова ; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. — СПб., 1995. — 18 с.
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.
5. Голев Н. Д. Юридизация естественного языка как лингвистическая проблема / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-2. Русский язык в его естественном и юридическом бытии. — Барнаул : Изд-во Алт. гос. ун-та, 2000. — С. 8—40.
6. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов — М. : Ваклер, 2001. — 656 с.
7. Прадід Ю. Ф. У царині лінгвістики і права / Ю. Ф. Прадід. — Сімферополь : Ельїно, 2006. — 255 с.
8. Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ: теория и метод : пер. с англ. / Л. Дж. Филлипс, М. В. Йоргенсен. — Харьков : Изд-во гуманитар. центра, 2004. — 336 с.
9. Штерн І. В. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. В. Штерн. — К. : АртЕк, 1998. — 336 с.

References

1. Alexandrov A. Legal technics — Judicial Linguistics — Grammar of Law / A. Aleksandrov // Problems of legal techniques: the collection of articles. — N. Novgorod, 2000. — P. 101—108.
2. Batsevych F. S. Basics communicative linguistics / F. S. Batsevych. — K. : EC «Academy», 2009. — 376 p.
3. Belova E. N. Structure and Semantics of Argumentative Discourse: (based on hearing committee and subcommittee of the US Congress) : the thesis abstract on scientific degree of candidate of philological sciences : 10.02.04 / E. Belova ; Herzen State University. — SPb., 1995. — 18 p.
4. T. A. van Dijk. Communication, Knowledge and Discourse / Teun A. van Dijk. — M. : Progress, 1989. — 312 p.
5. Golev N. D. Juridization of Natural Language as a Linguistic Problem / N. D. Golev // Yurislingvistika-2. Russian language in its natural and legal existence. — Barnaul : Ed. of Altai State Univ., 2000. — P. 8—40.
6. Pocheptsov G. G. Communication Theory / G. G. Pocheptsov. — M. : Vakler, 2001. — 656 p.
7. Pradid Yu. F. In the Field of Linguistics and Law / Yu. F. Pradid. — Simferopol : Elin, 2006. — 255 p.
8. Phillips L. Discourse Analysis as Theory and Method / L. Phillips, M. Jørgensen. — Kharkov : Publishing House of Humanitarian Center, 2004 — 336 p.
9. Shtern I. B. Selected Topics and Vocabulary of Modern Linguistics. Encyclopedic Dictionary / I. B. Shtern. — K. : ArtEk, 1998. — 336 p.

ДИОМИДОВА Елена Юрьевна,

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры иностранных языков № 3 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого; Харьков, Украина;
e-mail: diomelena@ukr.net; моб.: +38 095 4044034

ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМ И СПОСОБОВ КОММУНИКАЦИИ В ЮРИДИЧЕСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация. В статье рассматривается ряд научных проблем в области юридической лингвистики. Это типологии форм и средств общения, присущих коммуникативным процессам в юридическом дискурсе. Выделяются типологии средств коммуникативного воздействия на аудиторию. Описана специфика каналов коммуникации, а также средств коммуникативного воздействия на адресантов. Дано определение понятию «коммуникация» в его связи с реализацией диспозитива убеждения на вербальном уровне, где соотношение истинности, законности и властности порождает сложные структуры языковых игр, ролей, поведенческих стратегий. Установлена специфика использования различных видов коммуникации и показана их эффективность при реализации дискурсивных практик в юриспруденции. Определённое внимание уделяется

межкультурной коммуникации как способу реализации потенциала такой властной дискурсивной практики как международное право.

Ключевые слова: юридическая лингвистика, правовой дискурс, убеждающий дискурс, основы коммуникации, дискурсивная практика, диспозитив убеждения.

Olena Yu. DIOMIDOVA,

Candidate of Philology (PhD), Lecturer, Department of Foreign Languages number 3, Yaroslav Mudry National Law University; Kharkiv, Ukraine;

e-mail: diomelena@ukr.net; моб: +38 095 4044034

TYPES AND FORMS OF COMMUNICATION IN LEGAL DISCOURSE

Summary. The author of the article examines a number of scientific problems in the field of legal linguistics. This is a typology of forms and means of communication inherent in process of legal discourse. Means of typology influence the audience. The specific channels of communication means and communicative impact on addressees are described. The author provides the definition of «communication» in connection with conviction on dispositive on dispositive on the verbal level, where the validity generates complex structure of games, roles, behavioral strategies. The specific character of different types of communication and their effectiveness in the implementation of discursive practices is described in the law. Some attention to intercultural communication as the realization of the potential of such powerful discursive practices as International Law is given.

The author establishes the different kinds of communication and effectiveness of discursive practice in law. Much attention is given to cultural communication as the realization to the potential discursive practice of the international law.

Key words: legal linguistics, legal discourse, persuader discourse, communication theory, discursive practice, dispositive of conviction.

Статтю отримано 31.10.2014 р.

УДК 811.161.2'23'42:316.772.4:32

ЗАВАЛЬСЬКА Любов Володимирівна,

аспірантка кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;

e-mail: konorejka1@rambler.ru; тел.: +38 093 4727343

КОМУНІКАТИВНЕ ІГНОРУВАННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу стратегічних аспектів політичної комунікації. Досліджено прагматичні питання політичної комунікації та визначено поняття комунікативної стратегії і комунікативної тактики. Представлено огляд теоретичних праць і основних позицій щодо визначення й типології комунікативних стратегій в українському та зарубіжному мовознавстві. Виявлено особливості реалізації комунікативних стратегій різних типів у політичній комунікації. Заявлено домінування стратегії переконання в ситуації інтерактивного політичного спілкування в комунікативній ситуації політичних ток-шоу або розмов з журналістами у прямому ефірі. У межах стратегії переконання виокремлено комунікативну тактику ігнорування, характерну для взаємодії політиків в інтерактивному спілкуванні. Проаналізовано особливості вербальної репрезентації тактики комунікативного ігнорування в політичному інтерактиві. Простежено закономірності використання політиками як мовними особистостями комунікативної тактики ігнорування у відповідних ситуаціях політичного спілкування. Здійснено узагальнення щодо закономірностей використання комунікативного ігнорування в політичному дискурсі. Матеріалом дослідження слугували фрагменти діалогів українських політиків, що мали місце у непередбачених інтерв'ю та політичних ток-шоу.

Ключові слова: політична комунікація, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, політичний інтерактив, комунікативне ігнорування.

Актуальність статті. Дослідження політичної комунікації в комунікативно-прагматичному аспекті передусім передбачає виокремлення комунікативних стратегій і тактик, що використовуються в політичному дискурсі. Такий підхід уможливує вивчення специфіки мовленнєвої поведінки політиків, що послуговуються різними механізмами впливу на співрозмовників і аудиторію загалом. Особливого значення комунікативно-прагматичний підхід набуває в умовах спонтанної політичної комунікації, де політики демонструють себе як мовні особистості, а не спираються на тексти, підготовлені фахівцями з прес-служб. Такі комунікативні ситуації